

9. Элькина Д. На культурном фронте. Из истории борьбы за ликвидацию неграмотности в СССР / Д. Элькина – М. : изд-во Академии педагогических наук РСФСР, 1950. – 50 с.

Аннотация

О.Н.Бойко

Историографические исследования процесса ликвидации неграмотности (20–30-е годы XX века)

В статье осуществлен историографический анализ процесса ликвидации неграмотности на территории Украины в 20-30 годах XX века, выделено три периода историографических исследований. Автором осуществлен анализ научных трудов, посвященных исследованию данной проблемы. Особое внимание сосредоточено на исследовании печатных трудов исследователей прошлых лет и доработок современных научных работников из изучения процесса ликвидации неграмотности на территории Украины 20-30-х гг. XX века. В статье представлена история ликвидации неграмотности как целостного феномена с точки зрения историографии. Проведена систематизация, классификация и обобщение накопленного знания, через историографический анализ соответствующих источников.

Ключевые слова: ликвидация неграмотности, ликпункт, ликбез, школы для неграмотных и малограмотных, обучение грамоты.

Summary

O.M.Boiko

Historiographic Researches to the Process of Illiteracy Liquidation (1920-1930-s)

Historiographic analysis of the process of illiteracy liquidation on the territory of Ukraine in 1920-1930-s has been done in the article, three periods of historiographic researches have been selected. The author carries out the analysis of scientific works, devoted to the research of this problem. Special attention is concentrated on the research of printing works of the scientists of the past and the works of the modern research workers for the study of the process of illiteracy liquidation on the territory of Ukraine in 1920-1930-s. The history of illiteracy liquidation as the integral phenomenon from the point of view of historiography has been offered in the article. Systematization, classification and generalization of the accumulated knowledge, has been conducted through the historiographic analysis of the proper sources.

Key words: illiteracy liquidation, illiteracy liquidation centre, schools for illiterates and almost illiterates, teaching literacy.

Дата надходження статті: «9» жовтня 2013 р.

УДК. 37 (05) (091) (477)

І.О.БОЛЬШАКОВА,
аспірантка
(м.Київ)

Міжпредметна інтеграція змісту навчання у початковій школі (Аналіз матеріалів журналів «Радянська школа» та «Початкова школа» (II пол. 60-тих – 90-ті рр. XX ст.))

У статті здійснено цілісний ретроспективний аналіз публікацій журналів «Радянська школа» та «Початкова школа» (II пол. 60-тих – 90-ті рр. XX ст.). Розглянуто тенденції та специфіку розвитку міжпредметної інтеграції змісту навчання у початковій школі в означений період на основі кількісного, тематичного та жанрового аналізу опублікованих матеріалів. Визначено, що у кризовий період становлення державності України в 90-ті рр. XX ст. відбувається сплеск інтересу науковців та вчителів–практиків до вивчення процесів інтеграції в початковій освіті. Спостерігається тенденція розширення поняттєвого поля від використання поняття міжпредметні зв'язки у публікаціях II пол. 60-тих – 80 рр. до застосування у 90-х рр. понять: інтегрований урок, інтегрований зміст, інтегрований курс, інтегрований підручник.

Ключові слова: початкова школа, педагогічний журнал, міжпредметна інтеграція, міжпредметні зв'язки, інтегрований урок, інтегрований курс.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасний процес модернізації початкової освіти базується, зокрема і на засадах інтегрованого підходу. Одним із шляхів його впровадження в освітню практику початкової школи є міжпредметна інтеграція, яка сприяє відновленню цілісності навчально-виховного процесу, долаючи автономність навчальних предметів; знімає проблему інтелектуального перевантаження молодших школярів за рахунок зняття дублювання навчального матеріалу на уроках з різних навчальних дисциплін, стимулює створення цілісної картини світу в учнів початкових класів, сприяє формуванню міжпредметних та ключових (надпредметних) компетентностей, розв'язує протиріччя у наступності між дошкільною та початковою ланками освіти. З огляду на це актуальним стає вивчення досвіду впровадження міжпредметної інтеграції в початковій школі другої половини XX століття, висвітленого, зокрема, в педагогічній періодиці.

«Періодична преса – надзвичайно цінний історичний матеріал, який відображає етапи розвитку української освіти й стадії генези педагогічної думки» [4, с.85]. Педагогічні журнали є важливим джерелом історико-педагогічних досліджень, тому, на наш погляд, аналіз публікацій у педагогічних журналах «Радянська школа», «Початкова школа» дозволить проаналізувати, наскільки актуальною була окреслена проблема у II пол. 60-тих – 90-ті рр. XX ст., які матеріали представлено з даної проблематики на сторінках часописів, висвітлити окремі погляди науковців та педагогів–практиків на проблему міжпредметної інтеграції змісту навчання у початковій школі в окреслений період.

Аналіз досліджень і публікацій... До аналізу педагогічної преси з метою висвітлення конкретних питань теорії та практики освіти другої половини XIX – початку XX століття зверталися Н.Гордій (проблема підготовки батьків до розумового виховання дітей, 2000) І.Зайченко (розвиток української національної школи, 1996); В.Зябкін (роль педагогічних журналів у становленні радянської трудової школи, 1987); Е.Панасенко (ідеал вчителя у педагогічній журналістиці, 2001), Г.Приходько (проблема фізичного виховання особистості, 1999) та ін. Окремі проблеми освіти другої половини XX – початку XXI ст. на сторінках педагогічної преси розглядали О.Бондар (проблема шкільного підручника, 2011); С.Лобода (розвиток творчої особистості вчителя, 2011); Л.Кулішенко (проблема національного виховання, 2007); С.Костишева (друковані засоби масової інформації новітньої України, 2004); В.Перехейда (тижневик «Освіта» як чинник християнського виховання молоді, 2009); Н.Хміль (розвиток засобів наукової комунікації як складової педагогічної науки в Україні, 2009); Г.Щука (розвиток сільської школи, 2007) та ін. У наукових публікаціях висвітлювалися: діяльність журналу «Радянська школа» у 50-60-ті роки XX ст. (Н. Хміль); часопис «Просвещение Донбасса» («Радянська школа») як дзеркало проблем освіти 20-х років XX століття (О.Адаменко); історіографічний аналіз розвитку змісту початкової освіти України у 50-90-х роках XX ст. (Ю.Колісник); українська культура в контексті журнальної періодики УРСР 1950-1980 років (Т.Денисюк) тощо. Проблеми початкової школи висвітлюються у працях Т.Байбари, Н.Бібік, М.Вашуленко, Л.Пироженко, О.Савченко та ін. Проблема міжпредметної інтеграції змісту навчання молодших школярів у педагогічній періодиці означеного періоду ще не була висвітлена у наукових публікаціях.

Формулювання цілей статті... **Метою** даної статті є цілісний ретроспективний аналіз публікацій журналів «Радянська школа» та «Початкова школа» для виявлення специфіки розвитку міжпредметної інтеграції змісту навчання в початковій школі (II пол. 60-тих рр –90-ті рр. XX ст.).

Виклад основного матеріалу... Проблеми навчання та виховання учнів початкової школи у другій половині XX століття висвітлювалися в науково-теоретичному журналі «Радянська школа» та галузевому науково-методичному «Початкова школа».

Журнал «Радянська школа» було створено у 1931 році під назвою «Комуністична освіта». З такою назвою журнал існував до 1941 року. Після відновлення його випуску у 1945 році журнал дістав назву «Радянська школа». Під такою назвою журнал виходив до 1989 року, а з 1992 року – по теперішній час журнал називається «Рідна школа». Незважаючи на зміни назв, журнал залишається одним з найбільш поширених педагогічних періодичних видань України. У 60-тих роках XX століття в журналі «Радянська школа» існувала спеціальна рубрика «Початкове навчання», в якій розміщувалися матеріали для педагогічних працівників початкової ланки освіти. У другій половині 60-тих років на сторінках журналу розгорнулася дискусія з приводу необхідності мати галузеве періодичне видання для початкової школи, яке висвітлювало б основні питання початкового навчання і виховання. В 1969 році вперше вийшов з друку новий журнал «Початкова школа». З 1970 року в змісті журналу «Радянська школа» зникла рубрика «Початкове навчання», бо повноваження було «передано» новому журналу.

Друга половина 60-х років – 70-ті рр. – початок «періоду застою» (1965-1986), який характеризувався політичною реакцією на «хрущовську відлигу», стагнацією економіки, в освіті – період вдосконалення змісту освіти, підвищення теоретичного рівня засвоєння знань, обґрунтування розвивального характеру навчання, прискорення темпів навчання за рахунок скорочення його терміну у початковій школі з чотирьох років до трьох.

Основні завдання реформи спочатку висвітлювалися у публікаціях журналу «Радянська школа». Наприклад, у статті В.Помагайби «Початкове навчання на новому етапі розвитку середньої освіти» (1968) дана реформа називалася новим вищим етапом розвитку початкової школи, а «найважливішою характерною рисою нової системи навчання є забезпечення всебічного розвитку здібностей кожного учня, його розумових сил в органічному зв'язку з комуністичною спрямованістю його діяльності» [8, с.17]. Автор статті відмічав заниженість вимог існуючої навчальної програми, відповідно спрощеність методів, які не забезпечують належного рівня розумового розвитку учнів початкової школи, наголошував на більш високому рівні складності нових програм, які сприятимуть «піднесенню рівня теоретичної освіти» [8, с.18]. Прикладом оновленого навчального предмету стала

математика, у зміст програми якої було введено елементи алгебри та геометрії, які до цього вивчалися епізодично у межах педагогічних експериментів. Таким чином, відбулася інтеграція змісту арифметики, алгебри та геометрії у межах одного навчального предмета – математики.

Л.Нарочна, співробітник науково-дослідного інституту педагогіки УРСР, у статті «Знання про природу дітям 1-3 класів» (1967) окреслювала актуальність введення нового навчального предмету «природознавство» на засадах інтеграції змісту природничих наук та зазначала, що «порівняно з програмою пояснювального читання, збільшується обсяг знань про природу, зроблено спробу привести в систему природничий матеріал» [5, с.67], наголошувала на можливості «вивчати природу методами, властивими природничим наукам, тобто способом спостереження, постановки дослідів, практичних занять» [5, с.68]. У світлі реформи на сторінках журналу «Радянська школа» розгорнулася жвава дискусія з приводу оновлення навчальних програм та підручників для початкової школи, в якій взяли участь вчені, педагоги-практики, управлінці, громадськість. У статті «З досвіду роботи за новими програмами та підручниками» (1969) прокоментував практику впровадження нових навчальних програм та підручників П.П.Нарожний, завідувач Залізничним райвно м. Києва, зазначивши, що з предмету «навчання грамоти» збільшено обсяг знань, а на уроках читання «першокласники не лише тренуються з читання і переказування, а й набувають уявлень про навколишній світ». [6, с. 68] Автор позитивно відгукнувся на підсилення значущості ідейно-тематичного принципу побудови програми та підручника з читання, наголосивши, що «суспільно-історичний матеріал органічно включений у матеріал читання». [6, с. 64] Таким чином, опосередковано підкреслювався принцип інтеграції відбору матеріалу для читання, який включає вивчення текстів на основі знань різних навчальних предметів, спрямованих на формування комуністичного світогляду. Розгортання на сторінках журналу дискусій було можливим з огляду на послаблений ідеологічний тиск і невизначеність державної політики УРСР щодо освіти. Обговорення стосувались змісту освіти, принципів побудови програм, критеріїв добору навчального матеріалу; вдосконалення методів, організаційних форм уроків. Серед публікацій переважали статті методичного характеру, більшість питань розглядалися поверхово.

Отже, на сторінках журналу «Радянська школа» висвітлювалися основні аспекти реформування початкової освіти 1969-1971 рр., а саме: перехід до трирічної школи, оновлення змісту початкового навчання на основі підвищення рівня теоретизації знань, введення нових навчальних предметів на основі інтеграції змісту навчання (н-д, природознавство), розширення змісту вже існуючих навчальних дисциплін знаннями інших близьких галузей науки (н-д, математика). У цей період інтеграція змісту навчання висвітлювалася в журналі у межах оновлення та створення нових навчальних предметів; проблема міжпредметної інтеграції на рівні взаємодії навчальних предметів не розглядалася.

У 1969–1980 рр. журнал «Початкова школа» друкує статті, присвячені проблемі розширення змісту навчання молодших школярів у межах окремих навчальних предметів (природознавства та математики) знаннями інших галузей науки, які до цього не розглядалися в курсі початкового навчання: І.Д.Ільєвський «Елементи астрономії у початкових класах» (1972); М.П.Шевчук «Роль фізичних уявлень і понять у курсі природознавства» (1973); С.В.Уткіна «Висвітлення елементів геометрії в підручниках для молодших школярів» (1974); М.Ф.Шмир «Формування елементарних хімічних понять на уроках природознавства» (1976); Я.А.Король «Формування політехнічних уявлень школярів у вивченні математики» (1980). Кожного року з'являється лише одна стаття подібної тематики. З 1976 року на сторінках журналу з'являються статті, які висвітлюють поняття «міжпредметні зв'язки». М.П.Шевчук в статті «Проблема міжпредметних зв'язків» (1976) описує основи міжпредметних зв'язків: основні закони марксистсько-ленінської діалектики, вчення І.П.Павлова про асоціативну діяльність кори півкуль головного мозку людини, дослідження радянських психологів про роль різних асоціацій у пізнавальній діяльності школярів. Розглядаючи 4 види асоціацій: локальні, частковосистемні, внутрішньосистемні, міжсистемні, автор зазначає, що останні «свідчать про найвищий рівень процесу мислення», а їх виникнення відбувається під час «здійснення міжпредметних зв'язків». У статті дається класифікація міжпредметних зв'язків за різними основами, методика встановлення взаємозв'язків між «різними шкільними дисциплінами», рекомендації вчителям щодо планування застосування міжпредметних зв'язків, розглядаються зв'язки між предметами не тільки на рівні змісту, а й на рівні вмінь, які можуть бути сформованими на одному навчальному предметі, а застосовуватися на інших, описується досвід Іршінської школи № 4 Київської області [13, с.53]. М.В.Ричик в публікації «Міжпредметні зв'язки і розвиток мислення» (1976) розглядає міжпредметні зв'язки з точки зору «підвищення розвивальної ефективності» та якості навчання; створення умов «для максимального узагальнення навчальних здобутків школяра на основі міжпредметних зв'язків» [9, с.81–84]. З досвідом проведення уроків інтегрованого змісту на сторінках журналу знайомлять читачів вчителі-практики: з читання й

природознавства (О.М.Семенова, Л.І. Доренська, 1979), з природознавства й української мови (Ф.Й.Бабій, М.М.Шкоруп, 1978).

Отже, у даний період (1969-1980 рр.) на сторінках педагогічного журналу висвітлюється поняття *міжпредметні зв'язки* та розглядається їх вплив на розвиток молодших школярів.

У 80-ті рр. реформування початкової школи здійснюється у сторону збільшення терміну навчання в початковій школі з трьох років до чотирьох за рахунок прийому до школи дітей шестирічного віку, кризові явища в освіті посилюються, відбувається «зародження демократичних змін на тлі реформи загальноосвітньої і професійної школи та визрівання національної реформи освіти (1984-1991) [3, с.43].

Одна із публікацій присвячується студіюванню проблеми забезпечення міжпредметних зв'язків на заняттях з шестирічками з огляду на впровадження чотирирічної початкової школи та залучення до навчання шестирічних дітей (В.Ф.Олійник, С.В.Адамюк, 1988). Змістову та процесуальну складові реалізації міжпредметних зв'язків визначає В.М.Ткачук («Міжпредметні зв'язки у навчанні школярів», 1985), міжпредметні комплексні завдання розглядає Н.Л.Захарова («Реалізація міжпредметних зв'язків при формуванні навчально-пізнавальних умінь школярів», 1988, Тадіян С.В., 1985;). Вчителі-практики описують власний досвід застосування міжпредметних зв'язків при вивченні образотворчого мистецтва і трудового навчання (С.Л.Бучинський, 1985), фізкультури і природознавства (Н.М.Хоменко, 1989), народознавства та української мови (Н.Д.Охріменко, 1991). Публікації здебільшого мали практико-орієнтований характер, у двох з розглядалося проблема реалізації міжпредметних зв'язків, але поняття не називалося. Наприклад, М.С.Цуканова (1983) у статті висвітлювала проблему використання знань і навичок учнів з російської мови на уроках з української, не наголошуючи на міжпредметних зв'язках знань та вмінь з даних навчальних предметів.

Отже, у 1969–1991 рр. кількість надрукованих матеріалів з проблеми реалізації міжпредметних зв'язків у початковій школі незначна. Низка статей розглядає внутрішньопредметну інтеграцію знань різних галузей наук в одному навчальному предметі. Деякі автори, описуючи досвід використання знань та вмінь учнів з одного предмета при вивченні навчального матеріалу іншого, не вживають поняття *міжпредметні зв'язки*. Зустрічаються публікації теоретичного характеру, які висвітлюють роль міжпредметних зв'язків у розвитку мислення молодших школярів, розрізняють змістові та процесуальні (операційні) міжпредметні зв'язки, висвітлюють шляхи їх застосування у початковій школі.

У 90-х рр. відповідно до появи нової освітньої парадигми завдяки здобуттю Україною державності відбувається побудова нового змісту початкової освіти, який би реалізовував мету й завдання національної школи. Оновлення змісту освіти, інноваційність підходів до навчання стимулює зацікавленість проблемою міжпредметної інтеграції змісту навчання. У журналі починають друкуватися статті, в яких розглядаються міжпредметні комплексні завдання (Науменко В.О., 1990); інтегровані засоби (Свінкова Л.А., Бабенко Г.Я., 1993). З 1991 року замість поняття міжпредметні зв'язки у назвах публікацій активно починають вживатися поняття: *інтеграція, інтегрований курс, інтегрований підручник, інтегрований урок*. На сторінках журналу друкуються статті, присвячені інтегрованим урокам як особливим урокам інтегрованого змісту (О.Я.Савченко Дидактичні особливості інтегрованих уроків, 1992; М.В.Василевська Інтегровані уроки розвивального навчання, 1996; Комар О.А., Лобановська О.М., Лаптева Л.І. Проводимо інтегровані уроки, 1996); розміщуються розробки інтегрованих уроків вчителів-практиків (О.В.Коваленко, 1993; Присяжнюк Н.І., 1996, Г.Лисенко, 1998); розглядаються інтегровані уроки для класів-комплектів в малокомплектних школах (Присяжнюк Н.І., 1996); типи інтегрованих уроків мови та мовлення (Варзацька Л.О., Чикваная А.А., Ракович Т.О., Барсук С.Л., 1996); розміщуються програми інтегрованих курсів (Щерба М.А. Інтегрований курс з художньої праці, 1991; Тименко В. Програма інтегрованого курсу «Художня праця», 1997; Дубчак М. Програма інтегрованого курсу «Жива скарбниця», 1997 тощо); даються рекомендації до роботи вчителя за інтегрованим підручником для 1 класу (М.С.Вашуленко, Н.М.Бібік, Л.П.Кочіна, 1996).

У статті О.Савченко «Дидактичні особливості інтегрованих уроків» (1992) обґрунтовується необхідність розрізнення уроків з міжпредметними зв'язками та уроків інтегрованого змісту (інтегрованих); розкривається особливості структури інтегрованих уроків, наголошується на різноманітності форм їх проведення; пропонуються рекомендації вчителям з приводу їх організації та проведення, описується досвід вчителів з даного питання. У цей час для педагогів-практиків друкуються методичні та практико-орієнтовані статті, що містять орієнтовні розробки уроків з відповідним методичним коментарем. Щоправда кількість їх не є значною.

Отже, починаючи з 90-х рр. у журналі «Початкова школа» збільшується кількість матеріалів, які висвітлюють проблему міжпредметної інтеграції у початковій школі, урізноманітнюється їх тематика. Найбільша кількість таких публікацій припадає на кінець 90-х років. З 1991 року

починають вживатися поняття *інтегрований урок, інтегрований зміст, інтегрований курс, інтегрований підручник*.

Висновки... У «період внутрішньосистемного реформування радянської загальноосвітньої школи в УРСР в умовах авторитарно-партійного суспільства» у 1964-1984 рр. відбувалися часткові зміни і наростання стагнаційних явищ у шкільній освіті [3, с.42]. Реформи початкової освіти 70-х та 80-х років не могли суттєво покращити стан освіти. У журналі «Початкова школа» у цей період друкуються матеріали присвячені проблемам реформування, в тому числі і проблемі міжпредметної інтеграції змісту навчання молодших школярів. Кількість їх незначна, але їх поява свідчить про інтерес педагогічної спільноти до даної проблеми.

Зародження демократичних змін та тлі реформи загальноосвітньої і професійної школи та визрівання національної реформи освіти (1984-1991) переключає увагу теоретиків та практиків початкової ланки освіти на проблему навчання шестирічних першокласників, народознавчу спрямованість початкової освіти, диференціацію та індивідуалізацію навчально-виховного процесу тощо. Проблема міжпредметної інтеграції висвітлюється у розкритті міжпредметних завдань, комплексних вправ, досвіду вчителів–практиків з проведення уроків інтегрованого змісту.

У 90-х роках оновлення початкової школи спричинено метою і завданнями національної школи, поглядами європейської спільноти на освіту майбутнього. У цей період в «Початковій школі» збільшується кількість публікацій з проблеми міжпредметної інтеграції змісту навчання молодших школярів, що свідчить, на нашу думку, про підвищення інтересу вчителів–практиків та науковців до вивчення процесів інтеграції в початковій освіті у кризовий період становлення державності України. Спостерігається тенденція розширення поняттєвого поля від використання поняття *міжпредметні зв'язки* у публікаціях 70-80 рр. до застосування у 90-х рр. понять: *інтегрований урок, інтегрований зміст, інтегрований курс, інтегрований підручник*.

Перспективами подальших досліджень вважаємо подальший історіографічний аналіз проблеми міжпредметної інтеграції у початковій школі з метою спростування чи підтвердження сплеску зацікавленості педагогів даною проблемою наприкінці ХХ ст. та дослідження чинників цього явища.

Список використаних джерел та літератури:

1. Адаменко О. В. Часопис «Просвещение Донбасса» («Радянська школа») як дзеркало проблем освіти 20-х років ХХ століття / О. В. Адаменко // Історико-педагогічний альманах. – Умань, 2012. – Вип. 2. – С. 109–113.
2. Березівська Л. Д. Часткові внутрішньосистемні зміни шкільної освіти УРСР у контексті прихованої русифікації (1964–1984) / Л. Д. Березівська // Рідна школа. – 2007. – № 9. – С. 60–64.
3. Березівська Л. Д. Основоположні засади історико-педагогічних досліджень: теорія і методологія / Л. Д. Березівська // Шлях освіти. – 2010. – № 1. – С. 37–42.
4. Лобода С. М. Педагогічна преса як чинник формування педагогічної творчості вчителя в історії розвитку української освіти (ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.01 / С. М. Лобода. – Луганськ, 2011. – 44 с.
5. Нарочна Л. К. Знання про природу дітям 1-3 класів / Л. К. Нарочна // Радянська школа. – 1967. – № 1. – С. 66–70.
6. Нарожний П. П. З досвіду роботи за новими програмами і підручниками / П. П. Нарожний // Радянська школа. – 1969. – № 6. – С. 64–67.
7. Пироженко Л. В. Проблеми реформування змісту загальної середньої освіти у кінці 50-х – середині 60-х рр. ХХ ст. / Л. В. Пироженко // Рідна школа. – 2008. – № 9. – С. 73–76.
8. Помагайба В. І. Початкове навчання на новому етапі розвитку середньої освіти / В. І. Помагайба // Радянська школа. – 1968. – № 6. – С. 15–23.
9. Ричик М. В. Міжпредметні зв'язки і розвиток мислення / М. В. Ричик // Початкова школа. – 1976. – № 10. – С. 81–87.
10. Сухомлинська О. В. Методологія дослідження історико-педагогічних реалій другої половини ХХ століття / О. В. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2007. – № 4. – С. 6–12.
11. Хміль Н. А. Діяльність журналу «Радянська школа» у 50–60-ті роки ХХ ст. / Н. А. Хміль // Рідна школа. – 2007. – № 9. – С. 69–71.
12. Хміль Н. А. Розвиток засобів наукової комунікації як складової педагогічної науки в Україні (середина ХХ століття – початок ХХІ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01. / Н. А. Хміль. – Луганськ, 2009. – 22 с.
13. Шевчук М. П. Проблема міжпредметних зв'язків / М. П. Шевчук // Початкова школа. – 1976. – № 3. – С. 53–58.

Анотація

И.А.Большакова

Межпредметная интеграция содержания обучения в начальной школе (Анализ материалов журналов «Радянська школа» и «Початкова школа» (II пол. 60-тых – 90-ые гг. ХХ ст.))

В статье осуществлено целостный ретроспективный анализ публикаций журналов «Радянська школа» и «Початкова школа» (II пол. 60-тых – 90-ые гг. ХХ ст.). Рассмотрены тенденции и специфика развития межпредметной интеграции содержания обучения в начальной школе в обозначенный период на основе

количественного, тематического и жанрового анализа опубликованных материалов. Определенно, что в кризисный период становления государственности Украины в 90-ые гг. XX ст. происходит всплеск интереса научных работников и учителей-практиков к изучению процессов интеграции в начальном образовании. Наблюдается тенденция расширения понятийного поля от использования понятия межпредметные связи в публикациях II пол. 60-тых-80 гг. к применению в 90-х гг. понятия: интегрированный урок, интегрированное содержание, интегрированный курс, интегрированный учебник.

Ключевые слова. Начальная школа, педагогический журнал, межпредметная интеграция, межпредметные связи, интегрированный урок, интегрированный курс.

Summary

I.O.Bolshakova

Cross-Disciplinary Integration of the Content of Education at Primary School (Analysis of Materials of Magazines «Radianska Shkola» and «Pochatkova Shkola» (Second Half of 1960-s – 1990-s)

The integral retrospective analysis of publications of magazines «Radyanska shkola» and «Pochatkova school» (second half of 1960-s – 1990-s) is carried out in the article. Tendencies and specific of development of cross-disciplinary integration of maintenance of teaching are considered at primary school in a marked period on the basis of quantitative, thematic and genre analysis of the published materials. Certainly, that in a crisis period of becoming of the state system of Ukraine in 1990-s the increase of interest of research workers and teachers to the study of processes of integration in primary education takes place. There is a tendency of expansion of the concept field from the use of the concept cross-disciplinary connections in publications of the second half of 1960-s – 1980-s to the use in 1990-s the concepts: integration lesson, integration content, integration course, integration textbook.

Key words: primary school, pedagogical magazine, cross-disciplinary integration, cross-curricular connections, integration lesson, integration course.

Дата надходження статті: «10» жовтня 2013 р.

УДК 373.3.013.3 «194/198»

Л.С.БОНДАР,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
(м.Київ)

Джерельна основа дослідження змісту початкової освіти в 40-80-х роках XX століття

У статті охарактеризовано зміст шкільної початкової освіти у 40-80-х роках XX століття. Зокрема на основі аналізу різноманітних типів початкових закладів, документів з'ясовано державну освітню політику, зміни у структурі, змісті початкової освіти та розкрито її розвиток. Враховуючи той факт, що зміст освіти реалізується через навчальні предмети (мова, математика, природознавство тощо), закономірно постає питання про диференційований підхід у його змісті. Він має бути обов'язковим принципом функціонування початкової школи. У статті показано, що зміст початкової освіти диференціюється залежно від типу школи та розкрито зовнішню диференціацію (на рівні змісту предметів і різних способів організації його засвоєння).

Ключові слова: зміст шкільної початкової освіти, школа, учні, навчальні плани, програми, навчальні предмети, диференціація.

Перебудова освітньої політики в Україні супроводжується кардинальними змінами в змісті навчання і виховання. Розвиток змісту початкової освіти в 40-80-х роках XX століття безпосередньо залежав від шкільних реформ, які проводилися в контексті суспільно-політичних, соціально-економічних та культурологічних змін. XX століття залишило нам безліч реалізованих і нереалізованих ідей. Нинішні зміни у шкільній освіті актуалізують потребу знати минуле, осмислити зміни у шкільній освіті. Закони, які визначали розвиток початкової школи у досліджуваній період демонструють зміни в структурі та змісті освіти. Спільність мети і завдань освіти має органічно поєднуватися з різноманітністю шкіл, гнучкістю навчальних планів і програм, організацією диференційованого навчання [12].

Молодший шкільний вік дитини є найважливішим у її розвитку. Відбувається зміна статусу дошкільника на школяра, тому необхідно активізувати інтерес і посилити мотивацію дитини до навчання як нового виду діяльності. Особливої значущості набуває проблема формування в молодших школярів уміння вчитися. Причому пошук нового завжди передбачає опору на позитивні надбання минулого. «Кожен новий етап розвитку теорії та практики шкільної освіти вимагає переосмислення відомих знань. Це дає змогу по-новому оцінити минулий досвід і спрогнозувати майбутні потреби шкільництва» [13, с.4].